

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ: ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР

Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять
і самостійної роботи
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
освітньо-професійних програм «Радіофізика, біофізика та комп'ютерні
системи», «Інформаційні технології керування складними системами»,
«Біомедична електроніка та комп'ютерні системи»

Електронний ресурс

Харків – 2025

Рецензенти:

Чепіженко Вадим – кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, етнології та всесвітньої історії факультету історії та філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;
Олешко Наталія – к. і. н., доцент кафедри українознавства Харківського національного автомобільно-дорожнього університету (ХНАДУ).

*Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 8 від 28 березня 2025 року)*

I-90 **Історія України: цивілізаційний вимір: методичні рекомендації для**
підготовки до семінарських занять і самостійної роботи для здобувачів вищої
освіти першого (бакалаврського) рівня освітньо-професійних програм
«Радіофізика, біофізика та комп'ютерні системи», «Інформаційні технології
керування складними системами», «Біомедична електроніка та комп'ютерні
системи» [Електронний ресурс] / уклад. А. О. Боженко, М. Є. Домановська,
М. В. Чугуєнко, Я. І. Шкабура. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. –
(PDF 34 с.)

Для здобувачів вищої освіти освітніх програм: «Радіофізика, біофізика та
комп'ютерні системи», «Інформаційні технології керування складними системами»,
«Біомедична електроніка та комп'ютерні системи».

Методичні рекомендації містять поради з підготовки до семінарських занять і
організації самостійної роботи з курсу «Історія України: цивілізаційний вимір».

УДК 94(477) (075,8)

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2025

© Боженко А. О., Домановська М. Є.,
Чугуєнко М. В., Шкабура Я. І., уклад., 2025

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Мета і завдання курсу «Історія України: цивілізаційний вимір».....	6
2. Особливості організації самостійної роботи і семінарських занять. Критерії оцінювання.....	7
3. Плани семінарських занять і методичні рекомендації до підготовки.....	11
Заняття 1. Вступ до дисципліни «Історія України: цивілізаційний вимір». Взаємозв'язки історії з іншими науками.....	11
Заняття 2. Загальні тенденції розвитку наукових знань, книжності і освіти ранньомодерної доби в українських землях (XVI – середина XVIII ст.).....	13
Заняття 3. Пам'ятки архітектури і мистецтва ранньомодерної доби в українських землях (XVI – XVIII ст.).....	15
Заняття 4. Розвиток капіталізму і науково-технічна революція XIX ст.: європейський та український вимір.....	18
Заняття 5. Модернізація в українських землях: урбанізація та Індустріалізація.....	19
Заняття 6. Культура, наука та політичне життя в українських землях у міжвоєнний період.....	22
Заняття 7. Чорнобильська катастрофа: від ідеології до екології.....	24
Заняття 8. Персоналії української науки (фізика / біофізика / радіофізика / кібернетика).....	26
4. Методичні рекомендації з організації самостійної роботи для підготовки до семестрового екзамену. Критерії оцінювання екзаменаційного завдання. Література для підготовки до екзамену.....	28
5. Список використаної літератури.....	32

ВСТУП

«Історія України: цивілізаційний вимір» є важливим навчальним курсом гуманітарного спрямування, що формує у здобувачів вищої освіти науковий світогляд, активну громадянську, політичну і соціальну позиції, визначає важливі аспекти ідентичності. Вивчення історії України у глобальному цивілізаційному контексті дозволяє здобути навички наукового мислення, вміння оперувати соціально-політичними поняттями і термінами, аналізувати суспільні явища і процеси.

Окрім засвоєння основних тем курсу «Історія України: цивілізаційний вимір» і формування передбачених освітніми програмами загальних і фахових компетентностей, здобувачі негуманітарних спеціальностей також набувають важливих soft skills, зокрема комунікативних, когнітивних, адаптивних навичок, вмінь працювати в команді, орієнтуватися в інформаційному і медійному просторі, мислити критично і системно, безперервно навчатися тощо.

Гуманітарна складова вдало доповнює фахову підготовку здобувачів вищої освіти факультету радіофізики, біомедичної електроніки та комп'ютерних систем, які впевнено реалізують себе на ринку праці. Також курс «Історія України: цивілізаційний вимір» є надзвичайно актуальним в сучасних умовах війни з російською федерацією і подальшого післявоєнного відновлення, оскільки сприяє формуванню патріотизму і вмінню аргументовано та критично аналізувати суспільно-політичну ситуацію в Україні і світі.

Здобувачам вищої освіти першого (бакалаврського) освітньо-професійних програм «Радіофізика, біофізика та комп'ютерні системи», «Інформаційні технології керування складними системами», «Біомедична електроніка та комп'ютерні системи» для вивчення на семінарських заняттях з курсу «Історія України: цивілізаційний вимір» пропонуються в тому числі і фахово орієнтовані питання. Зокрема акцентовано увагу на тому, як методи природничих наук використовують археологи, палеонтологи, антропологи. Предметом аналізу є науково-технічна революція модерної доби, засоби комунікацій, транспорт, наукові відкриття, персоналії видатних науковців

тощо. Також здобувачам запропоновані теми, пов'язані з ключовими змінами, зумовленими розвитком науки в галузях кібернетики, ядерної фізики, атомної енергетики тощо.

Окрім аудиторних занять і онлайн занять у синхронному форматі, важливим складником здобуття якісної вищої освіти є самостійна робота. Самостійна робота під керівництвом викладача, опанування лекційного матеріалу, підготовка до семінарських занять і реалізація творчих проєктів забезпечує у здобувачів формування загальних і фахових компетентностей і досягнення результатів навчання, передбачених освітньо-професійними програмами. Поступово набуті знання перетворюються на стійкі вміння і навички.

Для успішної організації самостійної роботи здобувачам вищої освіти необхідно постійно взаємодіяти з викладачем, який здійснює планування роботи і надає регулярні консультації. Важливим також є вчасне розміщення інструктивних матеріалів для самостійної роботи на онлайн платформах і функціонування каналів постійної комунікації, особливо корисних в умовах дистанційного навчання. Ефективними є групові форми роботи, які сприяють формуванню комунікативних навичок і мотивують до досягнення бажаних результатів.

Здобувачі освіти мають неухильно дотримуватися принципів і норм академічної доброчесності, на яких ґрунтується науково-освітня діяльність Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (<https://karazin.ua/korisna-informatciia/akademichna-dobrochesnist-1/>), не допускати в роботах запозичень без цитування (плагіату) і використання технологій штучного інтелекту.

Методичні рекомендації пропонують інструкції для здобувачів щодо опрацювання проблемних питань семінарських занять, підготовки творчих проєктів, містять перелік рекомендованої літератури, рекомендації для підготовки до семестрового екзамену, критерії оцінювання відповідей на семінарських заняттях, творчих проєктів, відповідей на питання екзаменаційного завдання.

1. Мета і завдання курсу «Історія України: цивілізаційний вимір»

Метою навчальної дисципліни «Історія України: цивілізаційний вимір» є поглиблення знань здобувачів вищої освіти з історії України у глобальному цивілізаційному контексті, оволодіння методами роботи з історичними джерелами та науковою літературою.

Завданнями є визначення ролі історії України в системі соціально-гуманітарних наук; знайомство з сучасними підходами до змісту понять «цивілізаційний вимір», «фронтір», «мультифронтір», «діалог цивілізацій» тощо. Важливим є знайомство здобувачів вищої освіти з базовою навчальною і науковою літературою, оволодіння навичками аналізу історичних джерел та наукових публікацій, здобуття на цій основі практичних навичок для оцінки поточних суспільних процесів та явищ.

Під час семінарських занять і самостійної роботи здобувачі навчаються працювати зі значними за обсягом текстами, аналізувати інформацію, робити власні висновки. Також формат колективного обговорення проблемних питань сприяє підвищенню мовних компетентностей і набуттю досвіду публічних виступів. Поза сумнівом, це є важливою складовою формування фахівця природничої галузі.

Здобувачі вищої освіти *мають знати* принципи періодизації історії України у цивілізаційному вимірі; основні поняття та терміни; особливості соціально-економічних, політичних, культурних процесів розвитку України на різних етапах у глобальному контексті; державні утворення, що існували в Українських землях від давнини до сьогодення; сучасні історичні теорії та методологічні підходи для аналізу суспільно-політичних і економічних явищ.

Здобувачі *мають уміти* аналізувати історичні процеси, події, факти; брати участь у дискусіях на суспільно-історичні теми; користуватися категоріально-понятійним апаратом історичної науки, історичними джерелами та науковою літературою.

2. Особливості організації семінарських занять. Критерії оцінювання

У вивченні курсу «Історія України: цивілізаційний вимір» важливими є семінарські заняття, які сприяють систематизації, поглибленню і узагальненню знань курсу, формуванню умінь та навичок здобувачів вищої освіти самостійно осмислювати, аналізувати історичні події, факти, явища та процеси, давати оцінки історичним особам та їхнім вчинкам тощо, вдосконаленню навичок публічних виступів, аргументованого обговорення проблемних історичних питань, ведення дискусії. Семінарські заняття також сприяють успішній підготовці до складання підсумкового іспиту.

В залежності від особливостей укладання розкладу занять семінарське заняття за визначеною темою, як правило, відбувається після того, як здобувачі прослухали вступну лекцію, а інколи і лекцію за відповідною темою. Отже, під час підготовки до семінарського заняття здобувачі вже, як правило, мають загальне уявлення про питання семінару і, готуючись за планом заняття, поглиблюють і структурують свої знання.

План семінарського заняття передбачає 3–5 проблемних питань, які розглядаються у формі бесіди, дискусії з використанням мультимедійних презентацій. Слово для виступу надається передусім за бажанням здобувачів, утім викладач-модератор має прагнути задіяти максимальне коло присутніх. Окрім виступів здобувачів, оцінюються також вагомі доповнення і зауваження. Наприкінці заняття викладач підбиває підсумки, виставляє оцінки, які в сучасних умовах надсилаються кожному учаснику на його обліковий запис електронної платформи.

Оцінки здобувачів на семінарських заняттях є складовою загального рейтингового балу і підсумовуються з балами за виконання творчих проєктів і екзаменаційного завдання.

Якісна підготовка здобувачів до семінарських занять з урахуванням рекомендацій викладача – основна умова панування творчої атмосфери на заняттях і здобуття глибоких знань з предмету. Підготовка до семінарів

відбувається у позааудиторний час за заздалегідь оприлюдненим викладачем планом. Семінарські заняття є обов'язковими до відвідування; пропущені заняття або ті, на яких робота здобувача була оцінена незадовільно, здобувач перескладає викладачу під час консультацій або з використанням онлайн-платформ.

Допуск здобувача до екзамену відбувається за умови, якщо він має мінімум 10 балів за роботу на семінарських заняттях.

Курс «Історія України: цивілізаційний вимір» передбачає 8 семінарських занять, план кожного з них містить такі складові:

Тема – назва і загальна тема семінарського заняття;

План – перелік основних запланованих для висвітлення і обговорення питань;

Література – список рекомендованої для самостійного опрацювання літератури;

Методичні рекомендації – поради щодо підготовки відповідей на питання;

На семінарському занятті оцінюються:

- усі відповіді здобувача на передбачені планом семінарського заняття питання;
- участь в обговоренні дискусійних питань;
- виступи з підготовленими індивідуальними доповідями.

Під час поточного оцінювання результатів навчальної діяльності здобувачів вищої освіти враховується робота під час семінарських занять. Також додаткові бали нараховуються за виконання творчих проєктів, участь у навчальних конкурсах, студентських наукових конференціях.

Перелік тем і плани семінарських занять можуть змінюватися. Деякі теми можна скорочувати і замінювати презентаціями творчих проєктів, пропонуючи заняття у форматі круглого столу або конференції. Для такого виду занять пропонуються теми:

- Персоналії української радіофізичної / фізичної / кібернетичної науки: на вибір викладача і здобувачів.

- Усна історія нинішньої російсько-української війни: на вибір викладача і здобувачів.

Критерії оцінювання роботи здобувачів на семінарських заняттях:

За підсумками кожного семінарського заняття викладач оцінює рівень знання здобувачами першоджерел, наукової літератури, уміння логічно та послідовно виступати під час обговорення питань плану семінарського заняття, ставити та відповідати на запитання в ході дискусії. Здобувач може набрати від 1 до 40 балів за роботу на семінарах протягом семестру.

Семінарські заняття 1–8 максимально оцінюються у 7,5 балів кожне. Максимальна кількість балів за усі виступи: $7,5 \cdot 8 = 60$ балів.

Критерії оцінювання семінарських занять:

7,5 балів – красномовний виступ, риторично грамотний за усіма параметрами оцінювання;

7 балів – красномовний виступ, риторично грамотний за усіма параметрами оцінювання з незначними порушеннями параметрів красномовства;

6,5 балів – повний і логічний виступ, інформаційно повний, продуманий, містить одну фактичну неточність і незначні порушення параметрів красномовства;

6 балів – повний і логічний виступ, інформаційно повний, продуманий, містить дві фактичні неточності, що загалом не порушують логіку викладу, і незначні порушення параметрів красномовства;

5,5 балів – повний виступ за темою з порушеннями параметрів красномовства і трьома фактичними негрубими помилками;

5 балів – частковий виступ за темою без грубих фактичних помилок;

4,5 балів – частковий виступ за темою з 1–2 фактичними помилками;

4 бали – частковий виступ за темою з трьома негрубими фактичними помилками і порушенням логіки викладу

3,5 бали – частковий виступ за темою, що потребує допоміжних питань і роз'яснень;

3 бали – частковий виступ за темою з коротким викладом базового матеріалу без залучення додаткової літератури;

2,5 бали – формальний, короткий виступ, що не розкриває питання і не передбачає ґрунтовної підготовки;

2 бали – репліка, зауваження до виступу однокласників на основі несистемних базових знань теми без ґрунтовного володіння матеріалом;

1,5 бали – репліка, зауваження до виступу однокласників без суттєвих доповнень (спроба повторити почуту інформацію без доповнень і узагальнень);

1 бал – репліка з грубими помилками і без знання базового матеріалу;

0,5 балів – 1–2 репліки з грубими помилками і неточностями;

0 балів – відсутність виступу і реплік.

3. Плани семінарських занять і методичні рекомендації до підготовки.

Заняття 1

Вступ до історії України: цивілізаційний вимір. Взаємозв'язки історії з іншими науками

План заняття

1. Що вивчає історія? Як ми дізнаємося про історичні події поза навчальними закладами? Поясніть, що таке колективна пам'ять, публічна історія, комеморативні практики.
2. Що таке цивілізація? До якого цивілізаційного простору належить Україна? Як Ви вважаєте, історію потрібно вивчати в глобальному чи локальному вимірі?
3. Як природничі науки можуть допомогти у вивченні стародавньої історії? Які методи природничих наук використовуються у датуванні археологічних знахідок?
4. Рентгенографія та археологія: як фізичні методи допомагають у реконструкції археологічних пам'яток?

Література

1. Бойко О. Д. Історія України: Навчальний посібник. 9-те. вид., випр. і доп. К., 2023. 560 с.
2. Історія цивілізації. Україна. Т. 1. Від кіммерійців до Русі (X ст. до н. е. – X ст.) / Н. С. Абашина, М. Ю. Відейко, О. В. Гопкало та ін.; упоряд. М. Ю. Відейко. Харків: Фоліо, 2020. 586 с.
3. Комар О. В. Досвід використання радіокарбонного методу для датування ранньослов'янських пам'яток України (1970–1987 рр.). *Археологія і давня історія України: Зб. наук. пр.* К.: ІА НАН України, 2019. Вип. 1 (30). С. 254–267. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/163005>
4. Методичні рекомендації з польової антропології / Козак О. Д., Потехіна І. Д. та ін. Львів: НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України, 2019. 108 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi76/0056483.pdf>

5. Нові підходи до історіописання / упоряд. Берк П. К.: Ніка-Центр, 2010. 638 с.
6. Плохій Сергій. Брама Європи: Історія України від скіфських воєн до незалежності / Перек. з англ. Р. Ключка. Харків: КСД, 2016. 496 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/11082.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0
7. Природничі методи в археології (перелік з сайту Спілки археологів України). URL: <http://www.vgosau.kiev.ua/2016-05-13-14-43-05/804>
8. Терський С. В. Археологія України (середньовічна доба): навч. посіб. / С. В. Терський. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2017. 256 с.
9. Тіні згаданих предків. Від склавинів до русинів. Прадавня Україна, Русь і походження українців / Михайло Відейко та ін.; упоряд. Кирило Галушко. Харків: КСД, 2016. 351 с. (Історія без цензури).
10. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. К.: Критика, 2006. 581 с. URL: <http://history.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Jakovenko.pdf>

Методичні рекомендації

До першого і другого питання студенти мають поміркувати, що є предметом та об'єктом курсу «Історія України: цивілізаційний вимір», акцентувати увагу на ролі музеїв, меморіалів, популярних інтернет-ресурсів, художніх фільмів, комп'ютерних ігор, сімейних історій, засобів масової інформації у формуванні колективної пам'яті.

Також бажано розглянути, які персоналії та події є значущими з погляду суспільства для історії України у цивілізаційному вимірі. Чи вони представляють виключно етнічний вимір нації, чи наявні представники національних меншин? У контексті цього важливим є також розуміння того, чим є цивілізація та культура та визначення того, до яких цивілізаційних контекстів належить Україна.

Третє і четверте питання, з одного боку, ознайомлюють студентів з найдавнішою добою історії України, з іншого – допомагають зрозуміти міждисциплінарний зв'язок археології та природничих наук, зокрема фізичних. На конкретних прикладах пропонуємо розглянути методи абсолютного датування (наприклад, радіокарбонівий, термолюмінесцентний, трековий, нерівновісноурановий та інші). Окрема увага присвячується методу рентгенографії та його ролі у подальшому вивченні та збереженні археологічних пам'яток.

Заняття 2

Загальні тенденції розвитку наукових знань, книжності і освіти ранньомодерної доби в українських землях (XVI – середина XVIII ст.)

План заняття

1. Ренесанс, Реформація і початок Наукової революції: загальноєвропейський контекст.
 - а) сакральне і світське: вплив релігійної ідеології на наукові уявлення;
 - б) нові явища і здобутки в науці XVI століття;
 - в) Пересопницьке Євангеліє – визначна рукописна пам'ятка українського народу;
 - г) книгодрукування і загальна грамотність населення: відмінність західної (католицької) і східної (православної) традицій.
2. Астрономічні знання в українських землях доби бароко.
3. Система освіти на українських землях у ранньомодерний час. Колегіуми і становлення природничих наук.
 - а) Острозька і Києво-Могилянська академії;
 - в) єзуїтські колегіуми і трансфер західної освітньої традиції на схід.

Література

1. Бойко О. Д. Історія України: Навчальний посібник. 9-те. вид., випр. і доп. К.: Академія, 2023. 560 с.
2. Документальна хроніка про Пересопницьке Євангеліє. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uYdcHCxKp8M>
3. Пересопницьке Євангеліє: від гетьмана Мазепи до президентів незалежної держави. URL: <http://www.golos.com.ua/article/316079>
4. Реформація в Україні поширення раннього протестантизму і становлення баптизму. За ред. А. Колодного, П. Яроцького. Львів: Манускрипт, 2027. 416 с.
5. Сухомлінова Т. Періодизація українського відродження: історико-культурологічний підхід. *Музичне мистецтво і культура*. 2021. № 2(30). С. 244–257. URL: <https://music-art-and-culture.com/index.php/music-art-and-culture-journal/article/view/570>
6. Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні : збірник наукових праць. Львів: Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України, 2014. С. 186–202. URL: http://www.iapmm.lviv.ua/12/ukr_sky/ukr_sky-1/ukrsky1.pdf
7. Федорович Н. Опис астрономічних явищ у літописах і в давній українській літературі/ URL: http://www.iapmm.lviv.ua/12/ukr_sky/ukr_sky-1/data/156-185.pdf
8. Фільм «Реформація: 500 років потому. Україна. 3 серія. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=N5iAYR6J6-w>

Методичні рекомендації

Аналіз першого блоку питань передбачає увагу до загальноєвропейських явищ, зокрема Ренесансу і Реформації, які зумовили глибокі трансформації уявлень ранньомодерної людини про навколишній світ, власну цінність і можливості. Здобувачам пропонується порівняти роль релігії і церкви у періоди середньовіччя і раннього нового часу, а також ставлення духовенства до наукового прогресу і науковців як спільноти.

У питанні, присвяченому Пересопницькому євангелію, пропонується згадати витoki традиції перекладу Святого письма європейськими мовами і її важливості не лише для розвитку релігії і церкви, а й книжності загалом.

Також пропонується порівняти західну і східну книжну традицію у контексті розвитку книгодрукування. Де було більше друкованих книжок? Де було більше населення, що вміло читати? Де виникли перші університети?

Розвиток астрономічних знань бажано аналізувати з позиції поєднання релігійного бачення творення світу і новаціями, зумовленими науковими відкриттями. Як ставилися до астрономів? Хто такі астрологи? Чи були в українських землях такі вчені?

Третє питання присвячено становленню і розвитку освітніх закладів, які водночас, як правило, були і науковими осередками. Пропонується звернутися до навчальних програм Острозької і Києво-Могилянської академій і визначити, які кадри тут готувалися, віднайти інформацію щодо причин закриття Острозької академії і подальшої долі київського закладу.

Також необхідно звернути увагу на присутність в українських землях осередків західної освітньої традиції. Чому навчали в єзуїтських колегіумах? Які цінності сповідували їхні фундатори, як вони позначилися на розвитку освіти і науки в українських землях?

Заняття 3

Зародження капіталістичних відносин і технічні новації ранньомодерної доби (XVII – XVIII ст.). Відмінності Західної і Центрально-Східної Європи

План заняття

1. Розвиток технологій та військова справа в українських землях:
 - а) фортифікаційна справа, бастионна система;
 - б) нові технології виготовлення зброї і новації у військовій справі.
2. Річ Посполита і виклики європейського капіталізму: особливості організації сільського господарства і міської економіки.

3. Геополітичні зміни останньої третини XVIII століття і зміни в організації торгівлі і транспорту. Розбудова чорноморських портів. Міжнародна торгівля.
4. Доба Просвітництва і нові явища в українській та європейській науці. Григорій Сковорода.

Література

1. Горобець В. Україна та імперія в ранньомодерну добу: чи була Козацька держава failed state? / За ред. В. Смолія. Київ: НАН України. Ін-т історії України, 2023. 116 с.
2. Маслійчук В. Здобутки та ілюзії: Освітні ініціативи на Лівобережній та Слобідській Україні другої половини XVIII – початку XIX ст. Харків: Державна академія культури, 2018. 539 с.
3. Мицик Ю., Плохій С. Як козаки Україну боронили. Київ: Кліо, 2018. 368 с.
4. Дипломатія на «межі світу»: міжнародні відносини та зовнішня політика Української держави (XVII ст. – 1750-ті рр.). Посібник для університетів / Смолій В., Степанков В. та ін. К.: Вид-во «АМЕННОТЕР», 2016. 320 с.
5. Сокирко О. Міста, фортеці, гарнізони. фортифікаційно-оборонні стратегії в козацькому Гетьманаті доби «мілітарної революції». URL: <http://mics.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/07.pdf>
6. Золота доба українського лицарства. Військо та зброя. Політика і право. Економіка й торгівля. Персоналії / Борис Черкас, Владислав Берковський, Дмитро Ващук, Андрій Федорук. Харків: КСД, 2018. 236 с.
7. Плохій Сергій. Брама Європи: Історія України від скіфських воєн до незалежності / Перек. з англ. Р. Клочка. Харків: КСД, 2016. 496 с.

Методичні рекомендації

У першому питанні пропонується згадати зміни, спричиненні новаціями доби пізнього середньовіччя і розвитком технологій в ранньомодерну добу у кам'яному будівництві і зведенні фортифікаційних споруд. Чи зберегли своє значення середньовічні фортеці на території України? Як їх перебудовували і

використовували у новий час?

Що нового з'явилося у виробництві зброї? Як воювали шляхтичі, козаки і кримські татари? Чи спричинило винайдення пороху і вогнепальної зброї глобальні зміни у веденні війни?

У другому питанні пропонується акцентувати увагу на механізмах зародження капіталістичних відносин і їхніх локальних відмінностях (Англія, Німеччина, Річ Посполита). Як польські пани і купці реагували на виклики? Що могли запропонувати на західноєвропейський ринок і до яких економічних змін вдавалися у тому числі в українських землях?

Козацька економіка: чи ефективна модель так званого «фермерства» в умовах ранньомодерних викликів? Як українські міста стали центрами міжнародної торгівлі? Як обиралися шляхи сполучення і транспортні засоби?

У третьому питанні пропонується поміркувати над тим, як змінили українську економіку і суспільство геополітичні зміни останньої третини XVIII століття (поділи Речі Посполитої, російсько-турецькі війни, ліквідація Запорізької Січі). Які з'явилися нові міста і центри міжнародної торгівлі?

У четвертому питанні пропонується пригадати характерні риси Просвітництва періоду масштабних зрушень в науці і освіті, формування ідеалу «освіченого монарха». Кому з правителів Російської і Австрійської імперій вдалося реалізувати ідею «освіченого абсолютизму»? Які наукові відкриття, наукові праці видатних європейських вчених другої половини XVIII століття відомі? Що ми знаємо про Григорія Сковороду і його оточення?

Заняття 4

Науково-технічна революція XIX ст.: європейський та український вимір

План заняття

1. Концепція та періодизація науково-технічних революцій. Сутність другої та третьої науково-технічної революції. Наукові відкриття у галузі фізики: загальноєвропейський та український досвід.
2. Концепція класичного університету. Передумови відкриття Харківського університету. Фізика у Харківському університеті.
3. Харківський технологічний інститут: між науковими дослідженнями та практикою.

Література

1. Байнум Вільям. Коротка історія науки / Пер. з англ. Наталія Яцюк. К.: Наш Формат, 2023. 284 с.
2. Гирич І. Як Україна ставала українською. Громадсько-політичне життя на підросійській Україні XIX – поч. XX ст. К.: Кліо, 2024. 192 с.
3. Ісаєнко Р. В., Ворошилін М. М., Бердниченко Є. О. Промислова революція: технічний та науковий прогрес у XVII – XIX століттях. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2024. № 1. Т. 35 (74). URL: http://hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/1_2024/37.pdf
4. Кіштайні Найл. Коротка історія економіки. К.: Наш Формат, 2023, 256 с.
5. Милько В. «Не потрібно відволікати від народу кращі сили»: освіта в українських містах XIX – початку XX ст. Україна модерна. 2021. URL: <https://uamoderna.com/md/ne-potribno-vidvolikati-vid-narodu-krashhi-sili-osvita-v-ukrainskix-mistax-yak-instrument-kontrolovanix-zmin-xix-pochatku-xx-st/>
6. Попович М. В. Промислова революція на Заході. Реалізм і суб'єктивізм. URL: <http://litopys.org.ua/popovych/narys24.htm>

7. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років / В. С. Бакіров, В. М. Духопельников, Б. П. Зайцев та ін. Художник-оформлювач І. В. Осипов. Харків: Фоліо, 2004, 750 с.
8. Шаравара О. О. Промислова революція як чинник розвитку суспільства. *Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал*. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. Вип. 16. С. 154–156.

Заняття 5

Модернізація в українських землях: урбанізація та індустріалізація

План заняття

1. Модернізаційна концепція та її критика.
2. Урбанізація та міський спосіб життя наприкінці XIX – на початку XX ст.
3. Розвиток технологій та вплив на міське господарство українських міст.
4. Розвиток залізниць та колонізація Донбасу. Трансфер знань із Західної Європи.

Література

1. Глушко М. С. Україна, держава: транспорт. *Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 1 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України*. К. Наукова думка, 2018. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=1.%204.%203
2. Закірова С. Особливості урбанізаційного процесу в Україні у XIX – на початку XX століття (на прикладі м. Слов'янська Харківської губернії). *Краєзнавство*. 2016.
3. Куліков В. О. Підприємства й суспільство в заводських і шахтарських поселеннях Донбасу та Придніпров'я в 1870–1917 рр.: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 388 с.

4. Кульчицький С. В. Залізничне будівництво в Україні 19 – початку 20 століть. *Енциклопедія історії України*. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Zaliznychne_budivnuctvo_v_Ukr
5. Меліхова Т. Л. Великі міста України в індустріальну епоху. Вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка і суспільство. 2017. Вип. 9. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/157.pdf
6. Становлення та розвиток річкового транспорту України у XIX – на початку XX століття / О. В. Сандурська. Питання історії науки і техніки. 2013. № 2. С. 45–51. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/77671>
7. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років / В. С. Бакіров, В. М. Духопельников, Б. П. Зайцев та ін. Художник-оформлювач І. В. Осипов. Харків: Фоліо, 2004. 750 с.
8. Чорний Д. М. По лівий бік Дніпра: проблеми модернізації міст України (кінець XIX – початок XX ст.): монографія / МОН України, Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. 304 с.

Методичні рекомендації

У першому питанні теми необхідно розглянути характерні риси науково-технічної революції кінця XIX – початку XX століття, попередньо згадавши контекст попередньої наукової революції XVI–XVII століття. Також бажано акцентувати увагу на понятті наукової парадигми, на змінах парадигми фізичної науки за часів другої науково-технічної революції, підкріпивши свої аргументи конкретними прикладами винаходів, що були здійснені як європейськими, так і українськими дослідниками. Важливо простежити зв'язок українських науковців із європейськими науковими школами.

Друге питання торкається подальшої генези освітньої традиції в українських землях. Важливо схарактеризувати основні університетські системи (французька, американська, англійська, німецька), поміркувати, до якої

належали перші університети на українських землях. Також важливо розглянути історію заснування Харківського університету та роль іноземних вчених у цьому процесі. Особливу увагу треба звернути на основні напрямки досліджень та досягнення фізико-математичного відділення та Товариства фізико-хімічних наук при Харківському університеті. У третьому питанні можна розглянути концепцію технологічних інститутів та практичний компонент освіти, а також досягнення викладачів та випускників Харківського та Київського технологічних інститутів у розвитку промисловості.

У четвертому питанні теми необхідно дослідити термін «модернізація» та її складники, розглянути критичні підходи до теорії модернізації та проаналізувати зв'язок модернізації в українських землях з процесами, що відбувалися у країнах Західної Європи.

П'яте питання передбачає аналіз урбанізаційних процесів та визначення поняття «міський спосіб» життя (зокрема, появу транспортної, соціальної інфраструктури, міської ідентичності, концепту дозвілля тощо). Це дозволить перейти до шостого питання, в якому необхідно окреслити тенденції розвитку міських технологій, зокрема, електричного транспорту, автомобільного руху, телефонної та радіокомунікації, електричного освітлення.

Сьоме питання присвячено інтенсивній колонізації Донбасу. На цьому прикладі важливо торкнутися питання трансферу знань із Західної Європи (Бельгія, Франція, Великобританія) у сфері розвитку промисловості, впливі іноземних підприємців на колонізаційні процеси. Необхідно акцентувати увагу на засадах планування корпоративних міст Донбасу, технологіях будівництва копалень та переробних комбінатів. Не останню роль у колонізації відіграв розвиток залізничної мережі, тут бажано визначити основні напрямки та динаміку її розвитку.

Заняття 6

Культура, наука та політика в українських землях міжвоєнного часу

1. Реформи освітньої системи у 1920–1930 ті рр. Інститути народної освіти. Ліквідація неписьменності.
2. Заснування Української академії наук: структурні установи природничих дисциплін. Основні напрямки досліджень у природничих науках.
3. «Червоний ренесанс» / «Розстріляне Відродження»:
 - а) літературні спілки та напрямки. Літературна дискусія 1925–1928;
 - б) авангард в архітектурі та мистецтві; конструктивізм;
 - в) кіномистецтво: Дзига Вертов, Олександр Довженко, ВУФКУ;
 - г) згортання українізації; розгром мистецьких угруповань та репресії проти митців та науковців; пам'ять про Розстріляне Відродження в сучасному медійному просторі.

Література

1. Будинок Слово (сайт) URL: <https://proslovo.com/#15/50.00892/36.23515/-17.6/45>
2. ВУФКУ (Всеукраїнське фотокіноуправління, сайт). URL: <https://vufku.org/>
3. Камеристов Р. Червоний ренесанс. Як і за що відомих українців розстрілювали у Сандармосі 1937 року. Фокус. Листопад 2021. URL: <https://focus.ua/uk/archivist/497716-krasnyy-renessans-kak-i-za-chto-izvestnych-ukraincev-rasstrelivali-v-sandarmohe-v-1937-godu>
4. Ключко Діана, Винницька Ярина. Український авангард. Ковчег. Україна. 23.08.2023. URL: <https://www.kovcheg.ua/uk/reader/ukrayinskij-avangard>
5. Конструктивізм. Харків (сайт) URL: <https://constructivism-kharkiv.com/constructivism-ua>
6. Примаченко Яна. 100 років кампанії лікнепу. Як більшовики українців грамоті навчали. DS News. 21 травня 2021. URL: https://www.dsnews.ua/ukr/nasha_revolyutsiya_1917/100-rokiv-kampaniji-liknepu-yak-bilshoviki-ukrajinciv-gramoti-navchali-21052021-425778

7. Тимчук Л. І. Освіта дорослих у навчальних закладах системи ліквідації неписьменності в Україні (20–30-і роки XX століття). *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III (24), Issue: 48, 2015. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/02/Tymchuk-L.I.-Education-of-adults-in-educational-establishments-of-the-system-of-liquidation-of-illiteracy-in-Ukraine-20-30th-%D0%A5%D0%A5-of-century.pdf>
8. Хромова О. І. Українізація та її роль в становленні національної системи освіти: досвід 1920х – 30х років і сьогодення. Знаки питання в історії України: про що мріяли, що маємо, на що надіємося? *Матеріали XI Міжнародної наукової конференції до 25-річчя незалежності України та 150-річчя Михайла Грушевського (28–29 вересня 2016 р., м. Ніжин)*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. С. 84–90.
9. Цимбал Ярина. Літературна дискусія в шаржах і пародіях. Український тиждень. 16 лютого 2017. URL: <https://tyzhden.ua/literaturna-dyskusiia-v-sharzhakh-i-parodiiakh/>
10. Непрощений Олександр Довженко і комуністичні спецслужби / Ред. Ю. Шаповал. Варшава – Київ – Харків: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАНУ, 2022. URL: <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Dovzhenko-Varshava-2022-.pdf>
11. Юринець Я. І. Реорганізація освітніх та науково-дослідних установ в Україні 1920–1930-х років. *Trends in the development of science in the modern world : proceedings of the XXXIII International Scientific and Practical Conference, Graz, Austria, August 23-26, 2022 / ed. board: Pluzhnik Elena [et al.]*. Graz, 2022. P. 320–321.

Методичні рекомендації

У першому питанні слід звернути увагу на ключові освітні реформи, що відбувалися в Україні у перші десятиліття радянської влади. Зокрема, важливо розглянути такі аспекти, як ідеологічні та політичні передумови реформування освіти, вплив більшовицької політики на її зміст і форми, особливості організації Інститутів народної освіти, масштаби та механізми реалізації

кампанія з ліквідації неписьменності. Особливу увагу слід приділити зв'язку освітніх реформ із процесами українізації 1920-х років та їхньому згортанню наприкінці 1930-х.

Друге питання можна розглядати за такими аспектами: передумови заснування Української академії наук (УАН); структурні підрозділи Академії, що опікувалися природничими науками – біологічні, фізико-математичні та медичні секції, їхній вплив на розвиток науки; внесок українських учених (Володимир Вернадський, Микола Холодний, Данило Заболотний тощо). Також варто розглянути вплив політичних процесів на роботу Академії, особливо під час сталінських репресій, які призвели до розгрому деяких наукових напрямів

У третьому питанні слід визначити основні літературні угруповання («Гарт», «ВАПЛІТЕ», «Аспанфут» тощо), їхні програмні засади та ідейні суперечності; окреслити зміст літературної дискусії 1925–1928 рр., що розгорталася між представниками модернізму та пролетарської літератури. Говорячи про архітектуру, треба розглянути головні риси конструктивізму, вказати основні архітектурні проєкти 1920-х років (Держпром у Харкові, будівлі в Києві та Одесі). В кіномистецтві пропонується звернути увагу на внесок ВУФКУ (Всеукраїнське фотокіноуправління) у розвиток кінематографа і поміркувати над роллю кінематографа в радянській пропаганді.

У підпитанні про Розстріляне Відродження слід навести приклади репресій проти діячів культури та науки (Микола Хвильовий, Лесь Курбас, Валеріан Підмогильний) і проаналізувати, як пам'ять про «Розстріляне Відродження» відображена у сучасній літературі, кіно, мас-медіа та державній політиці пам'яті.

Заняття 7

Чорнобильська катастрофа: від ідеології до екології

План заняття

1. Стан атомної енергетики до Чорнобильської катастрофи. Ідеологічний чинник її розвитку (концепція «мирного атома»).

2. Події 26 квітня 1986 р. Ліквідація наслідків катастрофи.
3. Дослідження впливу радіації на людей та живі організми.
4. Міжнародна реакція на події у Чорнобилі. Конференція МАГАТЕ у серпні 1986 року. Розвиток екологічного руху після Чорнобильської катастрофи.

Література

1. Чорнобиль. Документи Оперативної групи ЦК КПУ (1986-1988) / Упоряд.: О. В. Бажан, О. Г. Бажан, Г. В. Боряк, С. І. Власенко; Відп. ред. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України; Центральний державний архів громадських об'єднань України. К.: Інститут історії України, 2017. 830 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0013084>
2. Після Чорнобиля. Незалежний культурологічний часопис «І». 2006. № 41. URL: <https://www.ji.lviv.ua/ji-arhiv.htm>
3. Матеріали науково-практичної конференції «Радіоекологічні і радіобіологічні аспекти наслідків Чорнобильської катастрофи» м. Київ, 24–26 квітня 2015 року. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 225 с.
4. Плохій Сергій. Чорнобиль. Історія ядерної катастрофи. Харків: Фоліо, 2023. 408 с.
5. Плохій Сергій. «Українська політика і українська Незалежність значною мірою виникли з Чорнобиля» (інтерв'ю). *Локальна історія*. 22 квітня 2022 р. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/interviu/sergii-plokhii-ukrayinska-politika-i-ukrayinska-nezalezhnist-znachnoiu-miroiu-vinikli-z-chornobilia/>
6. Інформація про радіаційний стан довкілля зони відчуження. URL: <https://dazv.gov.ua/radiatsijnij-stan/informatsiya-pro-radiatsijnij-stan-dovkilliya-zoni-vidchuzhennya.html>

Методичні рекомендації

Під час роботи над першим питанням пропонується розглянути контекст розвитку атомної енергетики в СРСР до 1986 року. Зверніть увагу на роль ідеології у популяризації концепції «мирного атома» та її вплив на суспільство.

Рекомендується обговорити, як науково-технічний прогрес у ядерній енергетиці подавався через призму державної пропаганди. Що саме стало основою для надмірного оптимізму щодо безпечності атомних технологій?

У другому питанні варто приділити увагу хронології подій дня катастрофи, ключовим причинам аварії та ходу ліквідаційних заходів. Пропонується проаналізувати, як державна політика і бюрократична система вплинули на масштаби катастрофи та оперативність ліквідації її наслідків. Які ресурси та механізми було залучено для подолання наслідків аварії, і наскільки ефективними вони були?

Під час роботи над третім питанням студенти мають дослідити результати наукових досліджень, які були проведені після аварії. Які зміни в екології та біології зафіксували вчені? Особливу увагу слід звернути на вплив радіації на здоров'я ліквідаторів, місцевого населення та наступних поколінь. Чи змінило це розуміння ризиків використання атомної енергії?

Стосовно четвертого питання рекомендується розглянути, як світова спільнота відреагувала на події у Чорнобилі. Обговоріть основні висновки та рішення, ухвалені на конференції МАГАТЕ у серпні 1986 року. Зверніть увагу на те, як катастрофа вплинула на становлення глобального екологічного руху, посилення контролю за ядерними технологіями та зміни у міжнародному законодавстві, пов'язаному з охороною довкілля.

Заняття 8

Персоналії української науки

Пропонується обрати представника української фізичної / біофізичної / радіофізичної / кібернетичної науки і підготувати презентацію з такими складовими:

- Коротка біографія і здобуття освіти.

- У кого навчався, де працював або працює, з якими представниками українських і закордонних наукових осередків співробітничав або продовжує співпрацю.
- Основні наукові інтереси і здобутки (публікації, патенти, винаходи і т. п.).
- За можливості навести цитати з опублікованих інтерв'ю або записати інтерв'ю самостійно (з представником чи його учнями). 5–7 питань щодо наукових інтересів, особливостей роботи в умовах російсько-української війни, функціонування наукової школи (в разі наявності).
- У презентації додати фото обраного науковця, фото обкладинок монографій, список найважливіших публікацій.

**4. Методичні рекомендації з організації самостійної роботи для
підготовки до семестрового екзамену. Критерії оцінювання
екзаменаційного завдання. Література для підготовки до екзамену**

Підсумковий контроль знань здобувачів (екзамен) проводиться з метою оцінки результатів навчання на завершальному етапі вивчення дисципліни у формі письмового екзамену в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни, і в терміни, встановлені навчальним планом.

Період підготовки здобувачів до екзамену з курсу «Історія України: цивілізаційний вимір» є якісно новим етапом в оволодінні ними матеріалом навчальної дисципліни. У цей час відбуваються узагальнення, синтез і систематизація знань, здобутих ними на лекціях, семінарських заняттях, у процесі самостійної роботи протягом семестру. Цілісне уявлення про історію України у цивілізаційному вимірі як науку, розуміння її внутрішньої логіки, місця в системі наукового знання у багатьох здобувачів складається саме під час підготовки до іспитів, коли їм доводиться опрацьовувати відразу весь вивчений раніше матеріал.

Підготовку до екзамену рекомендується розпочинати завчасно, використовуючи власний конспект лекцій, лекції, викладені викладачем на онлайн платформах, а також рекомендовану навчальну літературу. Обсяг і зміст вимог до студентів на екзамені визначаються навчальною програмою дисципліни й охоплюють матеріал, викладений у лекціях, розглянутий на семінарських заняттях та опрацьований студентами самостійно.

Питання для підготовки до екзамену викладач оприлюднює не менше ніж за місяць до екзамену. У межах цих питань на екзамені пропонуються 40 тестових питань (обрати одну правильну відповідь з чотирьох запропонованих варіантів). Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал, кількість питань – 40.

УВАГА! У разі використання заборонених джерел на екзамені здобувач на вимогу викладача залишає аудиторію та одержує загальну нульову оцінку (0).

Загальна кількість балів за успішне виконання екзаменаційних завдань – 40. Час виконання – до 120 хвилин.

Зразок екзаменаційного завдання (у формі тесту):

Питання №.... Яке з наведених тверджень найкраще описує культурно-цивілізаційні зв'язки Київської Русі?

- a) Київська Русь перебувала виключно під впливом кочових народів;
- b) Київська Русь була інтегрованою частиною західноєвропейської феодальної системи;
- c) Київська Русь підтримувала активні контакти з Візантією, Західною Європою, ісламським світом та Північчю;
- d) Київська Русь була культурно замкненою державою.

Схема нарахування балів

Поточний контроль (С – семінар)								Підсумковий семестровий контроль (екзамен)	Сума
С 1	С 2	С 3	С 4	С 5	С 6	С 7	С 8	40	
7,5	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5		
Разом 60 балів								40 балів	100 балів

До підсумкового семестрового контролю здобувач допускається, якщо за результатами поточного контролю він набрав не менше 10 балів.

Опрацювання літератури для підготовки до екзамену може бути вибіркоvim, поданий список носить винятково рекомендаційний характер. Утім

його опрацювання дозволяє здобувачам вищої освіти поглибити уявлення про курс «Історія України: цивілізаційний вимір». Необхідний для складання тесту обсяг матеріалу міститься в відеолекціях, презентаціях, текстах лекцій, доступних на платформі Moodle. Посилання буде надано всім без винятку здобувачам 1 курсу.

Література для підготовки до екзамену

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доп. Київ: Академія, 2023. 560 с.
2. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. Київ, 2019. 656 с. URL: <https://uamoderna.com/biblioteka/hrytsak-naryse-istorii-ukrainy>.
3. Грицак Ярослав. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: ПОРТАЛ, 2023. 408 с.
4. Історія цивілізації. Україна. Т. 1. Від кіммерійців до Русі (X ст. до н. е. – IX ст.) / Н. С. Абашина, М. Ю. Відейко, О. В. Гопкало та ін.; упоряд. М. Ю. Відейко. Харків: Фоліо, 2020. 586 с.
5. Історія цивілізації. Україна. Т. 2. Від Русі до Галицького князівства (900–1256) / О. Б. Бубенок, А. М. Домановський, О. О. Дядечко та ін.; упоряд. О. Є. Черненко. Харків: Фоліо, 2021. 612 с.
6. Навігатор з історії України. Повоєнний СРСР / Валентина Мержиєвська, Діана Житня-Кебас, Олександр Маєвський, Ігор Цеунов, Юрій Шаповал, Ярослав Грицак. К.: ПОРТАЛ, 2023. 204 с.
7. Навігатор з історії України. Русь / Вадим Арістов, Галина Качур, Ярослав Грицак. К.: ПОРТАЛ, 2024. 144 с.
8. Навігатор з історії України. Світові війни / Олександр Маєвський, Валентина Мержиєвська, Діана Житня-Кебас, Ігор Цеунов, Ярослав Грицак. К.: ПОРТАЛ, 2022. 304 с.
9. Навігатор з історії України. Сучасність / Валентина Мержиєвська, Павло Артимішин, Галина Качур, Софія Рунова, Ярослав Грицак. К.: ПОРТАЛ, 2023. 224 с.

10. Українська культура: цивілізаційний вимір / Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. 496 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/rafalskyi_kultura_192.pdf
11. Український Мультифронтір. Нова схема історії України (неоліт — початок XX століття) / Ред.: Сергій Громенко. К.: Фабула, 2024. 480 с.
12. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с. URL: <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/Tsyvilizatsijna-identychnist-ukrainstva..pdf>
13. Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття. URL: <http://history.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Jakovenko.pdf>.

5. Список використаної літератури

1. Воевідко Л. Організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2018. Т. 2. № 25. С. 21–28.
2. Гладких Г. В., Шарова Т. М. Організація самостійної діяльності здобувачів вищої освіти засобами ІКТ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 69, Т. 2. С. 70–74.
3. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання / Нац. стандарт України. Вид. офіц. [Уведено вперше ; чинний від 2016-07-01]. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 17 с.
4. Зякун А. І. Викладання національної історії у вищих навчальних закладах України: Формування нового змісту. *Сумська старовина*, 2019. (54), С. 55–63.
5. Коротенко Д. В. До питання викладання історичних дисциплін в сучасних закладах вищої освіти України. *International scientific and practical conference «Political science, philosophy, history and sociology: development areas and trends in Ukraine and EU» (Wloclawek, Republic of Poland, October 30–31)*. Wloclawek: Izdevniec-iba «Baltija Publishing», 2020. С. 52–55.
6. Макогончук Н. В., Гевко О. І. Викладання історії України у вищій школі: інноваційні підходи. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук – 2022: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 10 черв. 2022 р.)*. Чернігів: Академія ДПтС, 2022. С. 35–38.
7. Методичні вказівки до семінарських занять з історії України: для студентів усіх спец. / уклад.: І. В. Дворкін та ін.; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Харків: НТУ «ХПІ», 2021. 48 с. URI: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/54541>.
8. Методичні рекомендації для організації та проведення семінарських занять і самостійної роботи з курсу «Історія України» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освітньо-професійних програм: «Біомедична

- електроніка та комп'ютерні системи», «Радіофізика, біофізика та комп'ютерні системи», «Інформаційні технології керування складними системами» / Уклад. М. Є. Домановська. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. 68 с.
9. Організація семінарських занять і самостійної роботи з курсу «Історія України» здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освітньо-професійних програм «Астрономія», «Фізика», «Інформаційні технології (ІТ) в фізиці»: методичні рекомендації / Уклад. М. Є. Домановська. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. 60 с.
 10. Степанков В. Проблеми формування методологічних засад концепту навчального курсу «Методика викладання історичних дисциплін у ЗВО» (з власного досвіду викладання). *Проблеми дидактики історії*. 2020. (11), С. 3–17.
 11. Шалашна Н., Воронова Н. Основні напрямки інтегрування курсів історії України і української культури та всесвітньої історії у вищій школі. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2022, №. 1 (101). С. 33–42.
 12. Шаров С. В. Самостійна робота як умова формування професійної компетентності майбутніх фахівців. *Сучасні тенденції розвитку української науки : матеріали Всеукр. наук. конф. (21–22 липня 2017 р., м. Переяслав-Хмельницький)*. Переяслав-Хмельницький, 2017. № 5. С. 35–38.

Електронне навчальне видання комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

Боженко Анастасія Олегівна
Домановська Марина Євгенівна
Чугуєнко Михайло Віталійович
Шкабура Ярослав Іванович

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ: ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР

Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять
і самостійної роботи
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
освітньо-професійних програм «Радіофізика, біофізика та комп'ютерні
системи», «Інформаційні технології керування складними системами»,
«Біомедична електроніка та комп'ютерні системи»

В авторській редакції

Підписано до розміщення 28.03.2025. Гарнітура Times New Roman.
Обсяг 0,510 Мб. Ум. друк. арк. 1,08. Зам. № 101/25.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009

Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна